

111
Hle

ALEXANDERS SAGA

ISLANDSK OVERSÆTTELSE

VED

BRANDR JÓNSSON

(BISKOP TIL HÖLAR 1263—64)

UDGIVEN AF

KOMMISSIONEN FOR
DET ARNAMAGNÆANSKE LEGAT

GYLDENDALSKE BOGHADEL — NORDISK FORLAG
KØBENHAVN MCMXXV

HÁSKÓLI ÍSLAND

Herved udsendes en ny udgave af Alexanders saga eller den af den lærde Brandr Jónsson — biskop til Holar 1263—64 — foretagne oversættelse af Philippus Gualterus' digt i 10 bøger om Alexander d. store, hvilket igen hovedsagelig beror på Curtius' bekendte værk. Oversættelsen, i prosa, er foretaget med et mesterskab, der søger sin lige, så at sagaen allerede af den grund fortjener den største opmærksomhed. Den er desuden den eneste islandske oversættelse, som med sikkerhed kan henføres til et bestemt navn og en bestemt tid. En sammenligning mellem denne oversættelse og den øvrige oversættelseslitteratur (f. eks. Rómverjasögur) vil sikkert kunne føre til vigtige og interessante resultater i sproglig, især stilistisk henseende.

Det er den Arnamagnæanske Kommission en særlig tilfredsstillelse at besørge en ny, tidsvarende udgave af sagaen efter det prægtige håndskrift, som det lykkedes Arne Magnusson

til hans store glæde at erhvæve for 235 år siden. Det vides nemlig, at han selv havde påtænkt en udgave, som han dog aldrig fik istandbragt. Kommissionen håber, at udgaven også af denne grund vil blive modtaget med tilfredshed af dem, der sysler med Islands gamle litteratur og sprog.

Iøvrigt kan Kommissionen henvide til udgiverens indledning.

København, i januar 1925.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Finnur Jónsson. Sofus Larsen. Kr. Erslev.

Verner Dahlerup.

INDLEDNING

Filip Gautier, Philippus Gualterus, de Castilione (af Château) levede før og efter 1200 og var provst ved domkirken i Dornick (Tournai). Han forfattede et digt Alexandreis om Alexander d. store og hans erobringstog. Digtet er i 10 bøger, alt i heksametre; foran enhver bog findes 10 linjer, der består af en kort indholdsangivelse. Det hele indledes med en prosaisk fortale. Hver bog begynder med de enkelte bogstaver i navnet Guillermus efter den rigtige rækkefølge, idet forfatteren tilegnede digtet erkebiskop Guillermus af Rheims (d. 1201). Digtet er ifg. forf. selv forfattet i løbet af 5 år; det er skrevet i flydende vers og i det hele i et meget godt sprog.

Til Norden er dette digt nået ret tidlig, senest ved midten af 13. årh. Vi ved med stor sandsynlighed, at det var præsten — senere biskop — Brandr Jónsson, der oversatte digtet.

Ved sagaens slutning, som den findes i AM 226, fol., hedder det udtrykkelig (se s. 155), at han er oversætteren, og det samme siges lige efter afskriften af Gyðingasaga, at han også „oversatte Alexander magnus“¹); når det tilføjes, at han gjorde det efter opfordring af „kong Magnus, kong Hakon d. gamles søn“, er dette måske rigtigt, ti Magnus var allerede ved den tid, da Brandr opholdt sig i Norge, bleven medkonge.

Brandr Jónsson hørte til en hövdingeslægt, de så-

¹) Jfr. min litt. hist.² II, 861. 862; Gyð. s. (udg.) s. 101.

kaldte Svinfellinger (efter gården Svínafell i Skaftafells-syssel). Ved år 1238 nævnes han; da overtog han, der var præst, foreløbig styrelsen af Skalholt bispestol efter biskop Magnus' død. 1247 blev han abbed i Tykkvebær-kloster og 1262 udset til at være biskop til Holar. Han rejste udenlands for at blive bispeviet samme år og opholdt sig i Norge vinteren 1262—63.

At Brandr under sit ophold i Norge blev knyttet til kong Hakon siger sig selv. Vinteren 1262—63 opholdt både kong Hakon og Magnus sig i Trondhjem, og det er selvfølgelig givet, at Brandr, der skulde vies af ærkebispem i Nidaros, også opholdt sig dér. Han blev viet til biskop 4. marts 1263. Efter at være vendt hjem (1263) levede han kun knapt ét år, idet han døde allerede 26. maj 1264. Brandr får et udmærket eftermæle (se min litt. hist.²) både som menneske og som lærd, der uddannede flere dygtige mænd. Han vides at have foretaget en udenlandsrejse før 1232 (i hvilket år han vendte tilbage), sikkert en studierejse, hvorom vi ellers desværre ingenting ved¹). Det er klart, at han har været højt anset både inden- og udenlands på grund af sin lærdom. Hans kundskaber i latin ses at have været overordenlige. Han er den tredje i rækken af de Islændinger, som på opfordring af norske konger udførte litterære bedrifter i Norge, hvilket i en anden henseende er meget vigtigt, nemlig med hensyn til de litterære forhold i Norge i det hele taget.

Det er nu det rimeligste, at Brandr har foretaget sin oversættelse i den nævnte vinter (1262—63); originalen har snarest eksisteret i Norge; det er næppe rimeligt at antage, at Brandr har haft den med sig fra Island.

At han har taget sin oversættelse eller en afskrift med sig til Island er utvivlsomt; det er herfra, alle de eksisterende håndskrifter deraf, så vidt ses kan, stammer, intet fra Norge.

¹) Om Brandr kan henvises til Tr. Þórhallssons velskrevne afhandling i „Skírnir“ 1923.

Håndskrifter. Af sagaen haves der heldigvis et udmærket håndskrift fra slutningen af det 13. årh., et af de fineste, der findes i den Arnamagnæanske samling, 519 a, 4°. Det er fuldstændig bevaret med undtagelse af 2 blade, der har været det inderste bladpar i håndskriftets 3. læg; det er de blade, der har været imellem nuværende bl. 18 og 19¹). Oprindeligt har bogen således bestået af 39 blade i 5 læg, hvoraf det første kun består af 7 blade (det 7. er føjet til de 3 sammenhængende bladpar). Dette er et ret sjældent forekommende forhold. Den første og den sidste side i bogen er oprindeligt blanke.

Håndskriftet er i det hele vel bevaret. Af det 1. bl. er øverste hjørne til venstre lidt beskadiget, så at den store initial (D) er halvt revet bort. Af det sidste bl. er det nederste hjørne til højre også afrevet, hvorved nogle bogstaver i slutningen af de 3 sidste linjer er forsvundne. Skriften er heit igennem særdeles tydelig; faksimilet i Palæografisk atlas, oldn.-isl. afdel., nr. 31, giver et fortrinligt billede af håndskriftet. Initialerne er smukt tegnede, (røde, grønne eller blå, undertiden sorte). På et par steder er nogle linjer noget udviskede på en ret mærkelig måde, uden at grunden dertil er let at se (om det er på grund af fugtighed er uklart, og lidet forståeligt). Dog er den oprindelige ordlyd på intet punkt uklar; kun et par ords skrivemåde (forkortet eller ikke) kan måske være lidt tvivlsom. Disse stykker er: bl. 31 a l. 18—19 (*sagt—her* og *I—eptir*; udg. 129_{31—33}), og l. 25—35 (siden ned, dog er enkelte ord i l. 27—29 tydelige nok; *honom—þviat*; udg. 130_{11—32}). Også de 3 sidste linjer 31 b er tildels noget afblegede. Så er der de 7 sidste linjer bl. 32a (*Her—þat*, udg. 134_{33—135₁₃}). Endelig er bl. 32 b fra og med l. 18 navnlig i den venstre del deraf noget udvisket (*lið—broður*; udg. 136_{15—137₁₆}). En ejer eller ihænde-haver af hds. har på bagsiden af det sidste blad skrevet det afblegede stykke

¹) Nederst på s. 18 b står med en hånd fra 16. (ell. 17.) årh.: „her fattis tho blad“.

på s. 31 a (*ok friða fyrir* osv.) til *yfir* i 1. l. 31 b, men med senislandsk retskrivning og forkortninger. På lignende måde er også det afblegede stykke nederst på s. 32 a (*Her hefi ec fyrir* osv.) skrevet på et tilføjede papirblad med en anden og som det synes ældre hånd end den første. Endelig er også stykket 32 b (*at lið Alexandri* osv.) afskrevet med samme hånd på et andet papirblad. Disse afskrifter er dog ikke nøjagtige eller bogstavrette. Men én ting viser de med uimodsigelig sikkerhed, at de er foretagne af en Islænding og da på Island. Det er således sikkert, at håndskriftet har været dér til ind i det 16. årh., en nærmere bestemmelse er vist umulig. Fra Island er det blevet bragt til Norge, ialfald før 1594. Da var hds. i en Jakob Peder-søns eje. Denne har nemlig på det foran indføjede papir-(smuds)blad skrevet følgende:

Jacob Pederссónn er mit naffn,
och thet gaffuis mig vðj daab,
Jesus Christus fóddis mig till gaffnn
thill hannem staar allt mit haab.

Anno Christi 1594.

Huad paa deg sigis skót du ey om,
der liugis dog paa saa mangan from.

Herpå følger 10 linjer parvis rimede om venners upålidelighed:

Thend stund ieg haffde och kunde giffue,
Da mentte ieg med venner leffue,
Och for thennem baade dicte och schriffue,
Och y andre maader thidenn fordriffue.
Menn nu min Vegen begynder att halde,
Monne de mig och med alle fra falle,
De forachter S: Jórgenn for huad staar bar(?)
Menn gud och lycken kand igenn giøre hannem(?) klar(?),
Dennem till sorig, och mig till nytte,
Saa pleyer Verdenn blant Venner att bytte.

Derpå følger disse disticha af „Cato“:

Si tibi sint nati nec opes tunc artibus illos
instrue, quo possint inopem defendere vitam

O formose puer nimium ne crede colori
paa ejn dag kand hende sig

Att du faar magno dolorj.

På bladets bagside findes følgende:

Vere schall mader }
maadelig glader. }

Raadig och róyster }
vejnfaster och tróuster. }

Och holde sig vðj alle middell maade }
ald hofferdighed schullum vy forlade. }

Huad heller verden ganger da apter eller fram }
Tha haffuer du heder och ingen skam¹⁾. }

Derunder står det runealfabet, der findes gengivet i Aar-bøger 1910 s. 305.

Der findes hyppig i randen bemærkninger, især sigtende til indholdet, både på dansk (norsk) og islandsk, disse altså fra den fornorske periode, og vistnok med samme hånd som den anden islandske på de vedføjede papirblade. Alle disse bemærkninger er fuldstændig betydningsløse, hvorfor der her ikke tages videre notits deraf (ovf. er bemærkningen nederst på 18 b anført). Her skal kun tilføjes, at nederst på s. 26 b findes følgende bemærkning (der sigter til det dér fortalte): „Epithaphium Regis Persarum Darij | Hic requiescit Darius qui præfiguratus est in prophetia Danielis, Aries | cujus cornu |: regim̄. Alexander subjugavit sibi ... (bortskåret)“. Dette er blevet fortsat øverst s. 27 a, men hvad der her har stået er bortskåret med undtagelse af ordet „Alexandri“. Udenfor l. 2—7 på samme side findes: „anno mundi 4868 ab adam vsque ad regnum alexand[ri] magni“.

Før vi går videre skal bemærkes, at håndskriftet også indeholdt Orvar-Oddssaga, hvad også bindet klart viser. På en seddel har Arne skrevet: „Hier aptan vid var Orvar-

¹⁾ Dette vers findes også aftrykt i NgL. IV, 551, hvor det kaldes „Axel Fredericksøns Rim“, jfr. D. A. Seip i MoM 1922, s. 134. Prof. Seip har velvilligt gjort mig opmærksom herpå.

oddz Saga med annarri og nyrre hendi, hveria eg her fra nu separerad hefi“. Denne Orvar-Odds saga findes nu i AM 344 a, 4°. Herpå skal man ikke komme nærmere ind; blot skal bemærkes, at der også i denne saga findes randbemærkninger af selvsamme art og med samme hånd, som i Alex. s. Desuden findes en bemærkning s. 10 a nederst: „ek fússe ivarss. ok ingelvor“ (næppe -ver).

I sit eget katalog har Arne skrevet: „Bokina feck eg i Norege af mag. Otta Ottasynne preste i Biörgvin, hefur hana ätt Mag. Geert Miltzow prestur á Voss“. Arne har tidlig vidst besked om dette håndskrift, ti allerede 1689 havde han omtalt bogen i brev til Torfæus som tilhørende — den bekendte — præst G. Miltzow, som da var død (han døde 1688); Torfæus antyder imidlertid, at „den ikke var til at få“ (Brevveksl. s. 16). Men 8. januar 1690 siger Arne, der da var i Bergen: „eg er ordinn handhafa ad Alexandri magni sögu, sem monsr. hefur til forna sied“ (sst. 20). Når der nu foran i bogen findes en seddel, hvorpå Arne har skrevet: „Kom fra Ormi Dadasynne 1721“, er denne bemærkning ret besynderlig. Enten har da Arne taget bogen med sig til Island, ligesom så meget andet, 1702 og lånt den til nævnte Ormur, eller ogsaa hører sedlen slet ikke herhen; dette sidste er vel det rimeligste, da man næppe kan tro, at Arne har lånt en sådan kostbarhed ud, ikke engang til sin gode ven Ormur Dadason. På en anden seddel anfører Arne slutningen af sagaen efter 226, fol., men lader ordene *púsundir—ar* in blanco (senere har han skrevet ovenover *ok niutigir ok einn vetr*, men atter streget dette ud). Så föjer han følgende bemærkning til: „corr. III. ok niu hundrut vetra. Etenim Islandi, Græcos secuti anno ab initio mundi ad nativitatem Christi computant 5199. Et annus primus æræ christianæ, secundum illos, conjungitur cum anno mundi 5200. Nonnullibi tamen hæc indistincte ponuntur tanquam Christus natus sit anno M. 5199. ac consequenter hic æræ christianæ primus sit“. Den rigtige tekst skulde være Arne Magnussons anførte rettelse (der også anføres i den gamle udg. s. 186). Det

bör dog bemærkes, at tallet (*de—ar*) i 226 beror på opriskning og det er skrevet over det oprindelige, der er fuldstændig udskrabt. Det er således ikke fuldtud sikkert, hvad der oprindeligt er skrevet. Afskriften i 225 har 4 *púsundir ok niutigir ok ein vetr*, hvilket formentlig også oprindeligt har stået i 226.

Håndskriftet er i udg. nøjagtigt gengivet med kursiverede opløsninger, og der er i noterne gjort rede for, hvor udgaven afviger fra det, dels ved rettelse, dels ved optagelse af udeladte ord, der findes i de andre håndskrifter og som har noget tilsvarende i den latinske original, og derfor må have hørt til originalen. Skriveren har været som alle andre skrivere, han har kunnet gøre forskellige fejl, dels sådanne, som han selv har rettet, dels andre, han ikke har set og rettet. Da alt dette ikke er bemærket i noterne, skal der her gives en samlet oversigt over disse fejl, først dem, der er rettede af skriveren selv ved tilføjelse over linjen, og da så godt som altid ved nedvisningstegn, eller ved at skrive de manglende ord i randen:

4₂₂ v i hvapt-; 24 f i af. 6₁ lið. 6₁₀ sva. 6₁₃ villdv. 9₃ hon. 17₁₁ var. 21₃₁ r i fagr. 24₁₈ = 25₁₀ nv. 33₅ hvat. 34₆ nu. 34₁₂ heriaz (*i r.*). 37₁ sv. 38₁₁ l i riðlaz (*B har ridaz*). 44₇ hann. 52₂₁ tok. 52₂₄ ser. 60₁₆ n i eignaz. 61₅ hann(1). 61₆ l i sialvan. 68₁ n i slegðen. 71₄ n i vanr. 72₂₂ serkiom (*i r.*). 73₁ r i kraptr. 83₇ hava. 84₁₄ t i þarft. 88₃₂ þoritar med adskillestegn (*kommaer*) over og under l. mellem þo og r-. 90₁₁ fe. 91₁₄ lið. 100₁₂ veret. 100₁₅ at. 102₃₄ ki i ecki. 103₃₀ z i sciliaz. 110₂₂ orðum. 114₂₃ akrinn (*i r.*). 118₁₅ maðr. 120₁₃ mer. 120₁₆ at. 120₃₂ a i þa. 122₂₅ t i oppt. 124₁ vére. 128₃₂ af. 136₂₄ a i India-. 140₂ áhonom. 146₃ hon.

Andre rettelser: 24₁₄ stað: *først skr. g, rettet til ð*. 118₂ viðan skr. ved linjesk. 2 gg, *første g udstreget*. 141₁₃ stendr: ligeledes. 147₈ Foran hafðe er skr. hevir, *men dette er overstr. og underprikket*.

Ikke rettede fejl (men rettede i udg.): 6₁₈ siukiom. 9₁₅ alf (*f. afl*). 25₆ alldrega. 28₁₁ Timades (*ellers Timo*). 34₇

bitr (*f. biðr*). 36₁₀ hagleit. 36₂₄ scripat. 37₄ Galtererus. 40₁₄ ver (*f. vel*). 41₁₃ bgga. 66₁₆ storma. 83₃₀ annat. 84₂₀ staða. 88₁₄ hon: *gennem h går en streg*. 102₂₈ var¹ er skr. ver. 105₁₈ sporara. 108₂₈ stvndar. 112₅ ferellrum. 112₂₁ þriðiungia. 117₁ bycr. 118₂₀ ellenz. 126₆ flyiaz. 132₁₈ eiga. 135₂₆ liðens. 145₂₈ lundarne. 148₈ sterc. 151₇ hvatleik. 152₃ underrum. 154₁₉ kostge. *To gg skr. — uden rettelse — er: 26₁₉ til. — 67₄ udfor Scitarum er skr. þui folki (?)*.

Nogle opfriskninger findes hist og her. Således: þegar akafliga 3₈, tekít 3₁₁, hiartarins 3₁₃, kefd 3₁₇, oc fostr faðer 3₁₈₋₁₉, — foruden enkelte ord i de afblegede steder, bl. 31 a b, 32 a b. Foruden disse steder er der enkelte ord hist og her noget afblegede, uden at der er tvivl om hvad der har stået, f. eks. mikit 29, osv.

Alle de her anførte fejl er rettede i udgaven; bortset fra dem er håndskriftet, som sagt, nøjagtig og bogstavret gengivet. Efter 226 er lakunen i hds. udfyldt ligesom i Ungers udg. (s. 75—80₁₃).

Det bemærkes, at alle egennavne er i udg. trykt med stort bogstav, ligesom bøgernes tal i randen er tilføjede af udgiveren. Ny linjer i hds. er bibeholdt.

Håndskriftets hele væsen, skriftens art og „retskrivning“ viser, at det må henføres til det 13. årh.s sidste årtiere, snarere end den nærmeste tid efter 1300. Bogstaverne er overordenlig smukt og regelmæssig tegnede; de er i nær slægt med håndskrifter som codex regius af eddadigtene, Grågås-håndskrifterne, Kringla-membranen og flere af den art. Det er således sikkert ikke mere end 20—30 år yngre end originalen, hvis det da er så meget.

Der er ingen grund til her at give en nøjagtig palæografisk beskrivelse af håndskriftet. Det frembyder alle de velkendte bogstavformer og forkortelsestegn fra den nævnte tid (angels. v bruges hyppig; þ for ð findes kun undtagelsesvis). „Retskrivningen“ er også den samme som ellers er velkendt i håndskrifter fra denne sproglige overgangstid — den samme mangel på ensartethed og følgerigtighed i lydbetegnelserne frembyder enhver side. Der göres ingen

forskel på æ og ø — hvilket bedst viser skriverens hjemstavn (Island). I endelser findes i og e, o og u, i den mest brogede blanding. Dog har snarest e og o overtaget, tal-mæssigt set¹). Interpunktionen er i hds. overhovedet meget almindelig og rigtig, undertiden vel rigelig. Aksenter findes hyppig og i det hele rigtig anvendte, men i et langt overvejende antal mangler de. Norskheder vil man måske se i ordformer som *mek*, *sek* og lign. Det er muligt, at Brandr Jónsson har været noget påvirket af norsk udtale og retskrivning (jfr. den hyppige udeladelse af h foran l, n og r).

Forkortelsestegnene er gengivne på sædvanlig måde, således at alle de i forkortelsen indesluttede bogstaver (lyd) er kursiverede. Tegnene er gengivne med hvad de i reglen betyder; når tegnet for *ar* findes (hyppig) i ord som *riddari*, er det gengivet ved *er*, uagtet ordet ellers, når det er skrevet fuldtud, skrives *riddar*-. Når et ord kun antydes ved begyndelseshogstavet (med prik foran og efter) sættes alt det manglende i parentes. Håndskriftet er her betegnet A.

Det andet hovedhåndskrift af sagaen er AM 226, fol. Det er et af de store Stjórn-håndskrifter — skrevet på Island i 14. årh. (jfr. Kålunds katalog). Sagaen findes her på bl. 129 a—146 b. Nedenfor skal forholdet mellem dette og 519 nærmere omtales. Her skal kun meddeles, at det som tillæg trykte „brev“ findes her inde i teksten, se anm. til 153₁₂. Efter dette hds. er lakunen i 519 udfyldt; her er forkortelserne ikke gengivne i tryk. Det er her betegnet B.

En afskrift af dette hds. er det andet store Stjórn-håndskrift, AM 225, fol., jfr. Kålunds katalog; det behøver ingen nærmere omtale her; det er slet ikke benyttet.

AM 655, 4° nr. XXIX består af 4 blade i lille format (se kataloget), skrevne med en fin og smuk hånd, omtrent samtidig med 519, i hvert fald ikke yngre. Bladene er til dels ret stærkt medtagne og 2 af dem er bleven anvendt til bogomslag, skriften er derfor på mange steder slidt, dog således at man med nogenlunde sikkerhed kan læse

¹) Jfr. Ungers korte redegørelse i hans udg. s. IX ff.

det hele. Af andet blad er den forreste del blevet afskåret. Dette engang prægtige hds. er uden tvivl islandsk. Hvorfra Arne Magnusson har fået bladene, oplyses ingen steder. Når han på en seddel har skrevet en formodning om, at dette håndskrift har været kaldt „Villa“, hvoraf et blad skulde være opbevaret i 655 XXIII, er dertil at bemærke, at hænderne i disse tvende brudstykker (XXIII og XXIX) er forskellige. Om hds.s forhold til 519 se nedenfor. Indholdet af 1. bl. svarer til 104₂₂ (at) til 106₂₂ (þviat). Bl. 2—3 er sammenhængende og svarer til 122₁₇ (ifiorradum)—127₂₃ (Scithiam er), bl. 4 til 137₁₂ (oc eggjar)—139₂₄ (vara. þa er). Brudstykket er her betegnet C.

Stockholm 24, 4° perg. er et brudstykke, bestående af 28 blade. Deraf optages bl. 1—22 a af Alexanderssaga, resten af Rómverjasögur (som ikke vedkommer os her). Håndskriftet er fra den sidste halvdel af 14. årh. eller tiden ved 1400. Det har flere lakuner, henholdsvis efter bl. 3, 13, 16: 14₃₀ (ætla ec)—25₄ (iofn), 77₁₃ (visar)—83₂₈ (hann), 108₂₁ (scalltv)—129₂₈ (iafningia). Det skal bemærkes, at her findes Alexanders brev til Aristoteles, men skrevet efter sagaens afslutning (ikke inde i denne som i 226). Håndskriftet hører til den række af håndskrifter, som Jón Eggertsson erhvævede i Island og bragte med sig til Stockholm. Det kaldes her D.

Andre håndskrifter, alle på papir. er betydningsløse. AM 520, 4° er en smuk afskrift ved Magnus Einarsson(?) af 519, „ex codice meo vetusto in 4to“ skriver Arne på et vedhæftet blad. Hvis Magnus er skriveren — hvad der synes tvivlsomt — måtte det være bevis for, at 519 havde været på Island under Arnes ophold dér. Originalens sidste 8½ linje mangler (jfr. påtegning af P. G. Thorsen). — 190 b, fol., et brudstykke fra 17. årh. (jfr. Kålunds katalog). Teksten stammer fra B. — Rask 34 er en afskrift af A fra 1760 med varianter fra andre (papirs?) afskrifter. Dette hds. skulde være apparatus edendi. Foran findes 2 blade. Den 1. side er et titelblad, der ender med „þrickt i þvi priviligerada Bokþrickerie i Hrappseyo af

Gudmundi Jonssyni 1784“. Derefter følger „Til Lesarans“, godt og vel en side, underskrevet „þann 1. Julii 1783“ af „Halfdan Einarsson“. Denne meddeler udtrykkelig, at sagaen er skreven efter „membrana“ 3: 519. Efter Halfdans fortale følger en kort redegørelse af „B. B. S“, 3: Bogi Benediktsson i Hrappsey, hvori han meddeler, at han har fået manuskriptet fra Halfdan, og at Gunnar Pálsson, „einn betsti antiqvarius vors lands“, flere steder har rettet teksten, og at han selv har sammenlignet denne med et andet håndskrift, som han har fået af Magnús Ketilsson. Alexanders brev er her optaget efter B-klassen. Lakunen i A, der her ikke antydes, er udfyldt efter B.

Endelig findes i Stockholm en papirsafrskrift, 1, fol. pap., uden nogen betyding.

Hvad der findes i AM 519 b er kun nogle optegnelser af Arne om Filip Gualterus og udgaver af hans digt.

Håndskrifternes indbyrdes forhold.

Blot en flygtig sammenligning af 519 med 226 (A med B) vilde vise enhver, at teksten i dette på mangfoldige måder er forkortet af den, der foreligger i hin, dels ved sammendragning, dels ved ligefremme udeladelser af større eller mindre stykker, især er det gået ud over de — ofte forholdsvis — lange taler osv. Intet af sagaens „historiske“ indhold er gået tabt herved; læseren får det hele, blot forkortet. Det er en også ellers såre velkendt fremgangsmåde i 14. årh. Antallet af vers, der findes gengivet i det fra B hentede stykke for at fylde lakunen i A, giver en forestilling om forholdet. S. 75 (B) svarer alene til 43 linjer i orig., s. 76—7 til 103 ll., s. 78—9 endogså til 192. I A er forholdet omtrent følgende, når man ser bort fra 1. side og den sidste (154 med 155) i udg., og regner efter dobbeltsider (2—3, 4—5, 6—7 osv.): kun to dobbeltsider svarer til et antal vers under 50, 30 dobbeltsider svarer til et antal af vers mellem 51 og 60, 21 til et antal af vers mellem 61 og 70, d. v. s. at 51 dobbeltsider svarer til vers mellem 51 og 70, 10 svarer til et antal mellem

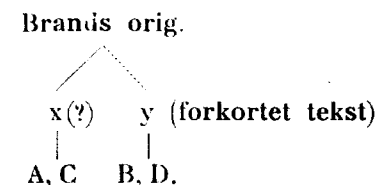
71 og 80, 7 mellem 81 og 90, 3 mellem 91—110, 1 svarer til et antal af 129, d. v. s. 17 svarer til et antal af vers mellem 71 og 90, og kun 4 til et antal derover. Det er således klart, at hovedmængden af dobbeltsider svarer til et antal af vers, der varierer mellem 51 og 70, eller, når man regner de 10 tilfælde med (71—80), 51—80; udover dette tal er der kun 11 tilfælde. Det vil tillige være klart af gennemgangen, at de højere tal (efter 71) for største delen tilhører den sidste del, fra og med s. 120—21, dog med et par undtagelser. Det er atter heraf tydeligt, at oversætteren i denne sidste del sammendrager teksten noget mere end i de foregående dele. Det er noget, man også ellers kender. Det enestående tilfælde (129 linjer) beror på, at der her var særlig lejlighed til at forkorte, nemlig den ret vidtløftige opregning af gaver, som de enkelte nationers legater medbragte til Alexander; de er simpelthen oversprungne (l. 260—74), foruden andre forkortelser, I B er sammendragningen og forkortelsen endnu stærkere, hvad de ovf. anførte tal antyder; dette kunde nærmere belyses, men det er næppe nødvendigt.

Da Sth. håndskriftet D på det nøjeste svarer til B, behøves ingen videre bemærkninger derom.

Det lille brudstykke på 4 blade svarer derimod nøje til A, hvad man kan se af de yderst få afvigelser derfra.

Det er af de anførte varianter klart, at D ikke er en afskrift af B. Et lille, men talende vidnesbyrd om dette er v. l. til l. 12 på s. 1. A har her blot *af* (*sinom* osv.), B har *ok með*, D *ok af*, d. v. s. *ok* er fælles med B, men *af* med A, medens B har ændret *af* til *með*. D kan ikke være B's original, da det er yngre end dette. Forholdet må således være det, at B og D beror på en fælles original, hvor den stærke sammentrækning af teksten allerede var foretaget; denne original har vel også haft Alexanders brev, men som tillæg (ligesom D), medens B-skriveren har indarbejdet det i sin tekst. Det samme er tilfældet med A og C; det ene er ikke afskrift af det andet, men begge beror på en fælles original, der har været identisk med

Brands egen original, måske denne selv. Stamtræet vilde således blive omtrent følgende (bortset fra mulige mellemled):

Oversættelsens forhold til originalen.

Der er allerede givet et fingerpeg med hensyn til dette forhold, idet det er påvist, at oversætteren begynder mod slutningen at sammendrage teksten noget stærkere end før. Når man ser på den trykte tekst, er det gennemsnitlig en dobbeltside, omkr. 65 linjer, der svarer til de anførte linjetal i originalen. Dette kunde synes at tale imod, at oversætteren havde i nogen væsentlig grad forkortet denne. Her må man dog huske på den ofte sammentrængte latinske tekst — bl. a. med sine participialkonstruktioner —, der i oversætterens sprog måtte blive fuldt så ordrig. Vi skal nu se lidt nærmere på forholdet.

For det første skal bemærkes, at orig.s prosainledning, samt de versificerede indledninger til hver bog — hver på 10 linjer — er af oversætteren ladte ude af betragtning. De første 26 linjer af 1. bog er heller ikke medtagne. Derimod har overs. selv lavet en sagamæssig indledning efter gammelt mønster med den kendte begyndelse: „N. N. (Darius) har en mand (konge) heddet“ osv., og han giver straks de nødvendige personlige oplysninger og redegørelse for sagaens hovedhelt, Alexander. Alt dette er blot overs.s kendskab til forholdene ud fra foreliggende værk, som han har anbragt samlet her. Med s. 2₇ begynder orig.teksten (l. 27), hvor overs. dog indskyder — for læserens skyld — forklaringen af skatten (*þann—landino* l. 9—12, som dog kan siges at have noget tilsvarende). Da dette lille stykke straks viser overs.s selvstændighed overfor orig. og tillige hans snille, hidsættes det:

... cum pectore toto
 arma puer sitiens Darium dare jura Pelasgis
 gentibus imperiique jugo patris arva prementem
 audit ..

(scatt) þann er hverr eptir annan Serklandz konunga hafði vanr verit iafnan aðr at taka af Girkia konunge. Þessi scattr var sva frekliga heimtr. at iafnval scyllde giallda af sænom sem af landino.

Overs. indblander oftere sin viden om visse enkeltheder, som når han straks oplyser, at det var Herakles' stemoder Juno, der sendte slangerne (orig.s dracones) for at dræbe Herakles i vuggen; herom står intet i orig. For at oplyse det lige sagte om overs. ordrigdom overfor orig.s korte udtryk skal her anføres gengivelsen af de to ord: in cunis: *Reivabarnn var hann þa er hann gerði þetta storvirke*; ligeledes gengivelsen af de 4 ord: ut degener arguar absit!: *Syna villda ec þat þo inockoro at ec væra konungs son at saunno oc þo engi atllere*. Straks efter viser overs. atter sine kundskaber, idet han nævner den bog af Aristoteles, som orig. antyder ved „logices pugiles elenchi“, for „dialectica“ — således som „den hedder på latin“, og tilføjer det for ham så karakteristiske „men som kaldes *þrætubók* i norrønt sprog“. Den følgende ordrige beskrivelse i orig. af Aristoteles' af studier udtærede legeme (7 linjer) udelades helt. Derimod følger overs. til sit *twityngðir ero* (s. 4₂₁, orig.s bilingues), *oc hafa i sinom hvaptenom hvara tunguna*, et hjemligt udtryk. Den slags tilføjelser, og dem er der ikke få af, bevirker, at oversættelsens tekst kvantitativt ikke giver originalens meget efter.

En ejendommelighed ved oversættelsen er, at når digteren indfletter sine egne betragtninger og lign., indleder overs. disse med betegnelser som „som mester Galterus (undertiden tilføjes: „som har på vers forfattet denne saga“) siger“ el. lign., for at læseren ikke skal tro, at det er oversætterens egne ord; om disse steder kan henvises til registret (Galterus, godt og vel 20 gange), jfr. Ungers fortale s. VI, hvor et stykke, de sidste 11½ linje af 2. bog,

anføres „til sammenligning“; dette stykke kan også med udbytte gennemgås her. Oversættelsen udgør o. 12 linjer og indledes med følgende bemærkning: „Om den tildragelse taler mester G. således“. „Proh gloria fallax ingenii“ gengives ved: *hó, hó blekkileg er þessa heims hamingja; blekkileg* er en fortræffelig oversættelse; „gloria“ gengives ved *hamingja*, hvad der jo ikke er dårligt. — „proh (lades her uoversat) quanta patent ludibria sortis humanæ“ ≠ *ok opt sýniz þat, hvessu vólt hon er*, her er meningen særdeles vel truffen, men ordret er gengivelsen langt fra. Den følgende lange og syntaktisk brogede sætning lyder:

Cirum terræ pelagique potentem (1)

delicias orbis (2), quem summo culmine rerum
 extulerat virtus (3), quem fama locarat in astris (4),
 qui rector composque sui (5), qui totus et unus
 malleus orbis erat (6), imbellis femina fregit (7).

Denne sætning opløses på en meget smuk og træffende måde således: *Cirus konungr var [á sínum dögum (tilf.) viðlenztr konungr ok sigrsælstr (= 1); 2 udelades; hans frægð hafði farit of allan heim (= 3 og 4, men frit gengivet og træffende sammendraget), ok hvar sem hann hafði við lent, urðu allir firir honum at láta* er en fortræffelig sammendragning af 5 og 6, men som før ikke ordret; nu kommer en selvstændig sætning, der griber tilbage til subjektet: *en svá ríkr ok máttugr sem hann var* (kan bero på 5), *þá fekk þó ein kona sigrat hann; ein kona „kun en kvinde“ gengiver ikke blot „femina“, men netop „imbellis femina“.*

Parcite mortales animos extollere fastu
 collatis opibus aspernarique minores

gengives ved: *Eigi skyldu dauðlegir menn* (mærk 3. person for orig.s tiltale i 2. pers.), *segir hann meistarinn* (mærk dette indskud!), *stæraz af gefnum ríkdómi ok fyrilita sér minni menn*, omtr. ordret oversat.

Parcite victores ingrati vivere summo
 victori

gengives ved: *Eigi skyldu þeir ok enir sigrsælu vera úþakk-næmir við enn hæsta sigrvegara*, omtrent ordret.

vires sceptrum, diadema, triumphos,

divitias dare qui potuit, auferre valebit.

= *Sá er gefa má styrk ok ríki, sigr ok auðæfi, sá enn sami má þat all íbrott taka þegar er hann vill*, omtrent ordret, men sceptrum og diadema trækker overs. sammen til ét (*ríki*).

Dette ene eksempel viser godt oversætterens måde at gengive originalen; meget hyppig er gengivelsen så godt som ordret, men ved siden deraf har oversætteren gengivet meningen, som oftest på en træffende måde på klassisk islandsk uden at binde sig til den latinske ordlyd. Overs. har tilfulde forstået den latinske original; egentlige misforståelser foreligger ikke.

Oversætteren ynder at give sin læser en fuld forståelse på forskellig måde, og gör da tilføjelser (der intet tilsvarende har i orig.). Således forklarer han kort personer, især mytologiske og allegoriske, f. eks. *vínugðinu er Bakkus heitir* 7₇, *ástargyðjunni er Venus heitir* sst., *bardagagudinu er Mars heitir* 34₂₂, *bardagagyðjan er Bellona heitir* 42₅, *Mercurius sú stjarna er svá heitir* 55₂, *Pallas var kallað af heidnum monnum spekdargyðja* 11₁₃; *Victoria þat er sigr* 69₇ og de følgende navne (se noterne), jfr. *Auliðe ey er þat* 52₁₁ (jfr. 60₁₇), *Avaricia þat er ágirni* 145₁₃ og lign. i det følgende. Jfr. forklaringen af, hvem Akilles var med henvisningen til Trójumannas. s. 8 og bemærkningen om Akilles og Nestor s. 9₁₆ f., Hercules s. 52₁₉, Nabogodonosor og Daniel s. 36₂₄ f. Overs. giver også forklaringer ved at nævne de (formentlig) nordiske navne: *en þórr á vára tungu* 21₂₇, *lið er í Nóregi mœndi leiðangrslíð kallað veru* 23₆, *er á danska tungu megu vel heita skjaldmeyjar* 116₁₁, *þat kalla sumir Svíþjóð ena miklu* 125₃₁, jfr. bemærkningen om Hellespont s. 59₁₅. Oversætteren viser ofte sin lærdom ved at tilføje noget, der intet tilsvarende har i orig., især hentydninger til bibelsteder, jfr. sådanne tilføjelser som bemærkningen om Evfrat s. 20₆: *hon er ein af þeim fjór-*

um er ór paradiso falla. Det er allerede bemærket, at han henviser til Trójumannasaga; han henviser også til en „Historia Thebana“ 12₁₄, men han henviser også til Machabæernes bog 23₁₁ ff. (bemærkningen om Hieronymus er også betegnende). Dette sted findes netop i Brands egen oversættelse af Gyðingas. s. 26.

Helt igennem har det været oversætterens stræben at gøre sin gengivelse så klar og så folkelig forståelig som muligt; deraf forskellige hjemlige udtryk, ikke mindst de ordsprog, som han nogle gange anvender uden at der altid er noget tilsvarende i orig. som: *svá skal þol bæta at biða meira* 56₃₁, *þetra er heilum vagni heim at aka* 60₂₂, *biðendr eigu byr en bráðir andróða* 114₁₉. Kun sjældent træffer man latinsk-farvede sætninger som følgende: *at niðrlggðum þráleik þorperalegs siðferðis* 114₂₁, man skulde tro, at dette var en ligefrem gengivelse af orig., men denne har intet tilsvarende. S. 17₁₀ findes en ret mærkelig udtryksmåde: *scilicet tetragramaton*; dette rent lat. *scilicet* har intet tilsvarende i orig., man kunde fristes til at antage, at det ikke hidrørte fra oversætteren, i orig. står der også „tetra grammata“ i pl.

Oversættelsen kunde fortjæne en udførlig monografisk behandling, som ikke kan gives her, i lighed med R. Meissners træffende undersøgelse af Rómverjasögur i hans udgave deraf.

Alexanders brev til Aristoteles.

Som før omtalt findes dette brev kun i 226 og Sth. hds., og her på en noget forskellig måde. Brevet var i middelalderen ret udbredt, og har fundet vej til Island, hvor det findes i flere — yngre — afskrifter. Brevet har intet med Brandr Jónsson at gøre; oversættelsen er vist betydelig yngre, og foretagen af en, der langtfra besad tilstrækkelig indsigt i det latinske sprog. Der har ganske vist ikke stået til min rådighed den latinske original med netop den ordlyd i et og alt, som oversætteren har haft, men

dette er heller ikke nødvendigt, ti også uden den kan man danne sig en forestilling om oversætteren, idet den lat. tekst sikkert i alle hovedtræk har været ens allevegne. Jeg har nyttet teksten i Epistola Alexandri macedonis ad Aristotelem magistrum suum de itinere suo et de situ Indiæ, som den, med rigelig variantsamling, er udgiven af B. Kuebler i hans udgave af Iuli Valeri Alexandri polemi 1888¹⁾; det er denne, der i det følgende betegnes som „orig.“.

Begyndelsen: *Ráðandi—Alexander* er vistnok lavet af overs., og slutningen, 166₁₅₋₂₀, er anderledes (langt kortere; orig. har ikke hilsenen til moderen og søstre). Der findes nogle bemærkninger i overs., der ikke kan bero på orig. (noget heraf beror dog måske på misforståelse); således findes der intet i orig., der svarer til „drikken“ s. 164₃₂₋₃₄, men dette har overs. dog næppe selv fundet på. Man skal her — side for side — nævne eksempler på oversætterens gengivelser, misforståelser og (tilsyneladende) afvigelser fra orig. Det underlige og kejtede udtryk *spekt skyldan* (156₅ i ét ord?) gengiver „deditum philosophiæ“ (har overs. læst eller ment at læse „debitum“?).

156₇₋₈ *tíl—þin* forstås næppe helt uden at man tyr til orig.: „ut aliquid per novarum rerum agnitionem studio et ingenio possit acedere“.

156₁₉ *er—þá* skal svare til orig.: „ut rex regum appellarer“, hvilket er helt andet.

157₁₀ *sælu* gengiver „gaza“, hvad der kan gå an.

Tallene i overs. svarer ikke nøje til orig., det skal man ikke komme nærmere ind på; dog skal bemærkes, at til de „400 stolper“ (157₁₅) svarer i orig. „triginta columnæ“ (et hds. dog „quadringsentas“).

157₁₈ *Enn—heitir* svarer til „racemi chrySTALLINI“ (*sólar tár*, hvorfra har overs. dette?).

¹⁾ Jfr. også Ad. Ausfeld, Der griechische Alexanderroman 1907, s. 89 ff.

157₂₀ *hvilur . . af margarita*: i orig. er „thalami“ prydede med „margaritis“ osv.

157₂₇ *hafnar er K. heitir*: i orig. „Caspas portas“.

158₁ *Leiðsögumenn* osv., i orig. er det „Seres“, som har den her beskrevne klædedragt.

158₄ *vina minna Kaspiorum*: orig. har: „amicorum et Caspiorum hominum“.

158₁₁ *jarðholu*: orig. har: „in lapide concavo“.

158₁₅₋₁₆ *rennanda—pinus* svarer til orig.: „flumen . . cujus ripam sexagenum arundo vestiebat, pinorum abietumque robora vincens in crassitudine“.

159₁₀ *þá—maurum*: i orig. hedder det: „veluti formicæ sub flumen efferbuere“ (ð: de omtalte dyr); stedet er fuldkommen misforstået. Straks efter hedder det *at berjaz með smá vatndýr* = „cum aquarum prodigiis bella (gerere)“.

159₁₈ „stengederne“ (!) har intet tilsvarende i orig., hvis det ikke måske skal være „pantheres“.

160₁ *vatnormar*: „humidorum serpentium“.

160₁₇ *þá tók herrinn at kveða*: ≠ orig.: „bucina monebat ad quiescendum“ (!).

160₂₃ *skotvápn* ≠ artus (militum); har overs. læst „arma“?

[160₂₆ *tenderanum*, ≠ orig.: „odontatyrannum“.]

160₃₀ *stormr*, orig.: „pestes“.

161₈₋₁₀ *þá var—raun* beror på misforståelse eller vilkårlig ændring.

162₁₄ *þvíat þeir váru næstir gudunum*, dette svarer til „præstantissimis diis“, enten foreligger her en misforståelse (af „præst.“ som lig med „proximis“?) eller en vilkårlig ændring.

163₆ står *Indiani* f. orig.s „ictifanos“ (her er flere varianter — alt vistnok forvanskninger af Ichthyophagi, som udg. har rettet det til).

163₂₅ tales der om *heilög klæði*, orig. har „scissas vestes“, har overs. læst „sanctas“ eller fået dette frem ved misforståelse?

Endelig skal blot anføres sætningen 166₈ f. *ok at eittr þat* osv.; i orig. hedder det: „(affectu suo avide victos corrum-

pebant) aut veneria exanimabant voluptate“; her synes overs. at have sammenblandet „veneria“ med „venenum“, gift, og således fået sin drastiske beskrivelse frem (om mændenes *limir* = penes er der i orig. ikke tale). Hvis dette sidste beror på overs. og ikke på en — afvigende — grundtekst, giver det en klar forestilling om oversættelses kundskaber og vilkårlighed.

Det er unødvendigt at komme nærmere ind på denne oversættelse, der, som sagt, intet kan have med Brandr Jónsson at gøre.

Alexanderssaga er først udgivet af C. Unger 1848, med en kort indledning, anmærkninger (oplysninger om enkelte ord og steder i teksten) samt et ordregister; udgaven var i det hele meget nøjagtig, dog uden at forkortelserne blev antydede i tryk; enkelte fejl findes (nogle ord hist og her udeladte, f. eks. *þinom* 5₁₆, *at* 26₁₉, *oc* 39₂₀, *saman* 52₁₁, osv.). Der findes ingen variantsamling, undtagen for så vidt som der i anmærkningerne lejlighedsvis anføres nogle, heller ikke noget navnerregister. Fra 226 har udgiveren ikke taget varianter ud fra det — i og for sig — meget rigtige synspunkt, at „det vilde have været for vidtløftigt og uvigtigt“; for Unger var det om at gøre at gengive det smukke håndskrift, mindre det at give den oprindelige tekst på ethvert enkelt punkt. En nøjagtig sammenligning mellem hovedhåndskr. og 226 har dog vist, at det første kan rettes på et par steder efter det sidste, hvor dette tillige stemmer med originalen. For så vidt er 226's afvigelser ikke helt uvigtige. På den anden side er udeladelserne og sammendragningerne i 226 uden betydning for den oprindelige tekst, men de viser — og det er ingenlunde uvigtigt — hvorledes man i 14. årh. behandlede de ældre tekster.

Arne Magnusson var så glad ved dette håndskrift (A) og så betaget af „det ypperlige sprog“ i sagaen, at han tænkte på at udgive det, hvad der dog aldrig blev til noget; i så

henseende skal her anføres, hvad oplyses i Fabricius: *Bibliotheca latina* III, 329: „Veterem Islandicam versionem, quam edere parabat vir peritissimus illarum litterarum Arnas Magnæus, ab alio viro erudito exspectamus, qui Latinos etiam duos codices Mstos hujus scriptoris in usum vertere poterit, quos ex auctione Gudiana nactus ad laudatum Magnæum miseram“ (jfr. Werlauff i Nord. tidsskr. f. oldkh. III, 128, som Unger henviser til s. VI).

Iøvrigt er det ikke nødvendigt at komme nærmere ind på nærværende udgave.

I november 1924.

Finnur Jónsson.

Trykfejl:

33₃ læs geysiz.

127 i noterne forminskes alle tallene med én (10 l. 9, 13 l. 12 osv.).

Her hefr vpp sögu [af] Alexandro magno.

1 b Darius hefir konungr heitið er reð fyrir Serklände 1
hann var agegr konungr ok i þeim luta heimsins er
Asia heitir. þa hefir engi konungr verit rikari i þann
tima. Sæti sitt hafði hann lengstum i Babilon er þa
var haufuð borg allz rikisens en hon er nu eydd af 5
monnum fyrir sacir orma oc annara eitryckvenda.
Darius konungr hefir haft undir sec marga scattkon-
unga einn af hans scattkonungom er nefndr Ph(i)lippus.
hann reð fyr Griklandi. drottning kona hans het
Olimpias. Son atto þau þann er Alexander het. Sa 10
maðr var með hirð konungsens er Neptanabus hefir
heitið. enn mesti galldra maðr var hann. af sinom
gauldrom oc gerningom fek hann sva gort at hann naði
at sofa með drottningonni sialfri. af því truðu margir
A(lexandrum) hans son vera en eigi konungsens Phil- 15
ippi. En athofn hans hefir þat þo siðan sannliga birt.
at hann var konungs son en eigi horbarnn. oc son
Neptanabi. sem ovinir hans brigzloðo honom eptir því

Overskr. fra B, hvor der tfs. (som kapiteloverskr.): af Darius konungi. capitulum. — 2. ok: tf. efter B D. — 3. þa: ul. B. rikari: iafnrikr B D. — 4. hafði: hellt B D. Babilon: hinni miklu tf. B D. — 6. fyrir: ul. B D. — 7. hefir—sec: hafdi B; hafdi undir sig D. — 8. -kga: vndir ser tf. B. hans scattkgm: þeim D. — 9. Grik-: Girk- B. drottning: ul. D. kona: ul. B. — 10. Olimpias: Olimpiadis B D. þann: ul. B D. — 11. Neptanabus: Neptabamus B = 3₄ D.. — 11—12. hefir heitið: het B D. — 12. af: ok med B; ok af D. — 14. sofa: liggia B D. af: ok af B D. — 16. þo siðan: ul. B D. — 17—18. oc—N.: ok þo æigi ættlæri B D.

